

Innspill til stortingsmelding om arbeidsrelevans i høyere utdanning

Bakgrunn

Regjeringen er i gang med en stortingsmelding om arbeidsrelevans i høyere utdanning der ambisjonen er å styrke kvaliteten og arbeidsrelevansen i høyere utdanning og forberede studentene bedre på arbeidslivet. Grunnlaget for regjeringens politikk er nedfelt i Meld. St. 16 (2016–2017) *Kultur for kvalitet i høyere utdanning* (Kvalitetsmeldingen) og Meld. St. 4 (2018–2019) *Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning*. Forsknings- og høyere utdanningsministeren har bedt om innspill til meldingen, og har formulert en rekke spørsmål om arbeidsrelevans til universiteter og høyskoler. I tillegg ber ministeren om innspill fra andre aktører. Språkrådets innspill er knyttet til ambisjonen for meldingen slik den er nevnt ovenfor, til studentenes læring og til samfunnets og arbeidslivets behov.

Språkrådets vurdering

Språkrådet er statens fagorgan i språkspørsmål og skal bidra til at norsk språkpolitikk blir fulgt og at norsk språk blir styrket innenfor alle samfunnssektorer. Det er i dag sterke insentiver for å øke internasjonaliseringen i universitets- og høyskolesektoren, og vi ser at disse insentivene fører til at engelsk tar mer og mer over som både forsknings-, pensums- og undervisningsspråk, og at norsk språk i liten grad blir tematisert i denne prosessen. Vi får dermed en utvikling som i liten grad tar hensyn til norsk språk og til kravene nedfelt i universitets- og høyskolelovens § 1-7, der det heter at «[u]niversiteter og høyskoler har ansvar for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk». På mange fagfelter blir studenter bare i mindre grad gjort kjent med det norske fagspråket på området, og da ofte bare gjennom muntlig overføring i forelesningssalen.

Undersøkelser viser at de aller fleste studentene ved norske universiteter og høyskoler (nærmere 90 %) går ut i det norske arbeidslivet etter endt utdanning. Samtidig viser undersøkelser at næringslivet legger stor vekt på norskkompetanse, både skriftlig og muntlig, hos sine ansatte.

God kvalitet i utdanningen er en grunnleggende forutsetning for god arbeidslivsrelevans. I Kvalitetsmeldingen er internasjonalisering et sentralt begrep, mens språkkompetanse ikke er en del av kvalitetsbegrepet. I *Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning* er språk, i dette tilfellet norsk, nevnt kun i forbindelse med digitalisering.

Språkrådets innspill

Språkrådets innspill er konsentrert om hvor viktig norsk generelt, og norsk fagspråk spesielt, er for studenter som skal ut i det norske arbeidslivet. Det betyr ikke at vi mener at alt skal være på norsk. Engelsk, og andre fremmedspråk, har en naturlig plass i norsk høyere utdanning. Det gjelder likevel å finne en god balanse mellom, først og fremst, norsk og engelsk og å unngå at bedre kompetanse i engelsk skjer på bekostning av kompetansen i norsk.

Studentenes overgang fra utdanning til arbeidsliv

Rapporter og undersøkelser fra de seneste årene viser noe som kan oppfattes som et misforhold mellom språksituasjonen som møter studentene i høyere utdanning, og arbeidslivets behov. Kravene til internasjonalisering og føringene som ligger i det såkalte

tellekantsystemet, fører til at stadig mer av forskningspubliseringen foreligger på engelsk. Dette får virkninger for de andre aktivitetene på universitetene og høyskolene og gir seg utslag i at flere og flere masteroppgaver skrives på engelsk, og en stadig større andel av de faglige emnene undervises på engelsk. Det kan synes som høyere utdanning er innrettet mer mot at studentene skal drive med forskning eller gå ut et internasjonalt arbeidsliv der engelsk er det primære arbeidsspråket, heller enn at de skal utdannes for et norsk arbeidsliv, der vi vet at det er norsk som i all hovedsak er arbeidsspråk, og der arbeidsgiverne selv etterlyser solide kunnskaper i både skriftlig og muntlig norsk (*NHOs kompetansebarometer 2018*). Språkrådet er bekymret for at dette skal få konsekvenser for innlæringen av norsk fagspråk, som studentene vil ha behov for når de kommer ut i arbeidslivet.

Rapporter viser at et flertall av studentene kommer til å ha sin arbeidsdag i norsk offentlig forvaltning og næringsliv. Ifølge en rapport fra Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) fra 2018, *Å snakke fag på et språk andre forstår*, tar ni av ti studenter arbeid i Norge etter fullført utdanning. I tillegg kommer fire av fem av de som tar utdanning i utlandet, tilbake til Norge. I den samme rapporten kan vi lese at NIFUs kandidatundersøkelser fra 2015 og 2017 viser at 85–90 prosent av masterkandidatene søker seg til arbeidslivet utenfor academia og forskning, mens det er kun 10–15 prosent som vil utføre forsknings- og utviklingsarbeid. Langt de fleste vil altså trenge å beherske norsk fagspråk i sin arbeidshverdag.

Situasjonen for norsk språk i høyere utdanning

Tilstandsrapport for høyere utdanning 2019, utarbeidet av Direktoratet for internasjonalisering og kvalitetsutvikling i høyere utdanning (Diku), viser at andelen emner som undervises på fremmedspråk i de statlige institusjonene er oppe i nesten 25 prosent, en økning på 8 prosent bare det siste året. Da er emner innen språkutdanningene og med ukjent undervisningsspråk holdt utenfor. Hos enkelte av institusjonene (Arkitektshøgskolen i Oslo og Norges handelshøgskole) er andelen på hele 50–60 prosent, og hos flere andre er den på godt over 30 prosent.

Når det gjelder masteroppgaver, var det i 1986 stor forskjell i andelen som ble skrevet på norsk og på engelsk: norsk 83 prosent og engelsk 9 prosent. I 2016 hadde forskjellen krympet betraktelig: Masteroppgaver på norsk utgjorde 56 prosent, mens oppgaver på engelsk utgjorde 43 prosent. Andre språk er nærmest fraværende.¹ Språkrådet er bekymret for studentenes innlæring av norsk fagspråk hvis denne tendensen fortsetter. Det er et generelt problem for det norske samfunnet², men siden fag og fagspråk henger så tett sammen og utgjør integrerte deler av studentenes fagkompetanse, er det også et spesifikt problem for utdanningenes arbeidsrelevans.

Språklige behov i arbeidslivet

NHOs kompetansebarometer 2018 viser at kompetanse i muntlig kommunikasjon på norsk er viktig for 82 prosent av NHOs medlemsbedrifter, mens kompetanse i skriftlig formidlingsevne på norsk er viktig for 78 prosent av bedriftene. Når det gjelder

¹ Schwach, V. og M. Elken: *Å snakke fag på et språk andre forstår*. NIFU-rapport 2018:20.

² *Språk i Norge – kultur og infrastruktur* (2018): <https://sprakinorge.no/>

fremmedspråk, svarer ca. 50 prosent at fremmedspråk er viktig, og da først og fremst engelsk, men også tysk får en ikke ubetydelig skår (13 prosent).

I NIFUs arbeidsgiverundersøkelse fra 2019 *Utdanning for arbeidslivet* er «flink til å kommunisere på et fremmed språk» en av de ferdighetene som gjennomgående anses som minst viktig i alle typer virksomheter. Veldig mange av de arbeidsgiverne som har ansatt medarbeidere med kompetanse i form av master- eller bachelorgrad, mener at evne til å kommunisere på et fremmed språk er en ferdighet det ikke er relevant å vurdere, henholdsvis 24 og 29 prosent. Samtidig skårer «gode evner til å formidle fagkunnskapen sin» høyt. En må da kunne anta at denne formidlingen skjer på norsk, siden arbeidsgiverne vurderer det som mindre viktig å kunne kommunisere på et fremmedspråk. I den samme undersøkelsen blir dessuten utenlandserfaring tillagt liten vekt. Virksomhetene i denne undersøkelsen representerer alle næringer, fylker og virksomhetsstørrelser.

En undersøkelse foretatt blant ledere i norsk næringsliv og i regi av Språkrådet og TNS Gallup høsten 2015 viser at så å si alle bedrifter i Norge (99 prosent) benytter norsk som arbeidsspråk, mens to tredeler (67 prosent) i tillegg benytter engelsk. Blant de bedriftene som benytter engelsk, er likevel norsk det språket som er mest brukt. Det er videre bare et mindretall av de ansatte i disse bedriftene som bruker engelsk (skriftlig eller muntlig). De som arbeider i norsk offentlig forvaltning, har også norsk som sitt viktigste arbeidsspråk.

Disse undersøkelsene tilsier at det er viktig at studenter ved norske utdanningsinstitusjoner behersker det norske fagspråket de vil trenge når de kommer ut i arbeidslivet. Fagspråk må læres, også på morsmålet, og er nær knyttet til kunnskapsutvikling. Derfor er det nødvendig at studentene får en del av undervisningen på norsk på alle trinn i utdanningen og får trening i å bruke dette fagspråket også i forskjellige skriftlige sjangrer knyttet til det aktuelle fagområdet.

Språkrådet mener ikke med dette å si at engelsk ikke er viktig for studentene og for norsk næringsliv, men norsk språk må ikke glemmes i arbeidet med internasjonalisering i høyere utdanning i Norge. Det er først og fremst norsk de aller fleste studentene vil ha bruk for når de kommer ut i arbeidslivet.

Studentene må møte norsk fagspråk som en integrert del av utdanningsløpet sitt for bedre å være rustet til det arbeidslivet som møter dem etter endt utdanning. For å få til dette må språkkompetanse integreres i spesifikasjoner av faglig utbytte og være en del av kvalitetsbegrepet. I tillegg må norske universiteter og høyskoler gjøre språklige ressurser tilgjengelige i form av læremiddel på norsk, sammen med fagspråk og terminologi på både norsk og engelsk.

Hvorfor norsk fagspråk er viktig – det fagspråklige kretsløpet

Som figuren viser, finner vi fagspråket igjen i alle deler av samfunnet, der det benyttes i forskjellige sjangrer. Arbeidet institusjonene i universitets- og høyskolesektoren gjør for å forvalte norsk fagspråk, bidrar derfor til å dekke konkrete behov i samfunnet. I rapporten *Språk i Norge*³ legges det særlig vekt på dette fagspråklige kretsløpet. Det understrekes at kunnskap ikke hører hjemme i bare én sektor, men blir forvaltet og brukt i store deler av samfunnet. Studenter lærer seg norsk fagspråk samtidig som de lærer seg fagstoffet, og de bærer fagspråket med seg videre i arbeidslivet.

Internasjonaliseringen i sektoren fører til økt bruk av engelsk, og det er nødvendig for enkelte av formålene til sektoren. Likevel ser vi at bruken av norsk i forskning og undervisning er under press, og i flere fag er nesten alle pensumbøker og forskningsartikler nå på engelsk. Et språkskifte til engelsk i deler av universitets- og høyskolesektoren innebærer et brudd i det fagspråklige kretsløpet, og det får ringvirkninger ellers i arbeids- og næringslivet og i andre deler av samfunnet.

Fagspråkets relevans og betydning for samfunnet

Forskning gir opphav til ny kunnskap og dermed nye fagbegreper som trenger å få norsk språkdrakt. Dersom undervisning og forskning innen et fagområde foregår på engelsk i stedet for på norsk, blir det vanskelig å vedlikeholde norsk fagspråk på det aktuelle fagområdet i de andre samfunnssektorene. Det er i academia det nasjonale fagspråket må rotfestes for at kunnskap skal kunne formidles og tas i bruk i samfunnet.

³ *Språk i Norge – kultur og infrastruktur* (2018): <https://sprakinorge.no/>

Et oppdatert norsk fagspråk er nødvendig også for et åpent og inkluderende offentlig ordskifte og en kunnskapsbasert politikkutforming. I den norske samfunnsdebatten er norsk det naturlige språket å bruke. Skal vi få et kunnskapssamfunn og ha en opplyst og åpen debatt om for eksempel klimaendringer eller bioteknologi, trenger vi et norsk fagspråk på disse områdene. I et velfungerende demokrati formidler fagfolk og forskere fra universitets- og høgskolesektoren kunnskap i norsk språkdrakt, samtidig som de deltar i ordskiftet. Mange av dem bidrar også til rapporter og utredninger, f.eks. NOU-er, som brukes i utforming av politikk.

Norsk fagspråk er avgjørende også for utvikling av teknologi. I en tid der teknologi spiller en stadig større rolle innenfor flere sektorer, er det viktigere enn noen gang å ha fagspråk og terminologi tilgjengelig på norsk for å sikre at ulike teknologiske tjenester (for eksempel velferdsteknologi eller maskinoversettelse) skal kunne tas i bruk i det norske samfunnet. Det er avgjørende for norsk språks framtidsutsikter at norsk står sterkt også i alle typer teknologiske produkter og verktøy som blir tatt i bruk i Norge.

Språkrådets tilråding

Språkrådets tilråding for best mulig arbeidsrelevans av høyere utdanning er å bruke styringsdokumenter og virkemiddelapparat for universitets- og høgskolesektoren til å sikre en mer systematisk videreutvikling og ivaretagelse av norsk fagspråk, som er det mest relevante fagspråket for norsk arbeidsliv.

Fagkunnskap og fagspråk er nært knyttet sammen. Det bør derfor arbeides mer systematisk i universitets- og høgskolesektoren med å utvikle fagkompetanse på både norsk og fremmedspråk (parallellspråklig kompetanse). For norsk samfunns- og arbeidsliv er norsk det mest relevante språket. Det må derfor stilles krav til utvikling av fagspråklig kompetanse på norsk og relevante fremmedspråk i de virkemidlene departementet har overfor universitetene og høgskolene. Arbeid med videreutvikling og ivaretagelse av norsk fagspråk må bedre integreres i sektorens styringsdokument.

Kunnskapsdepartementet bør derfor legge til rette for økonomiske virkemidler som støtter oppunder det ansvaret institusjonene har for å videreutvikle og vedlikeholde norsk fagspråk, jf. §1-7 i universitets- og høyskoleloven. Skriftfestet og kvalitetssikret forskningsformidling er avgjørende for utviklingen av norsk fagspråk. Norskspråklig pensum i høyere utdanning, som lærebøker og norskspråklige forskningsformidlingsartikler, er et svært viktig bruksområde for et levende norsk fagspråk. Et nasjonalt finansieringssystem som støtter utvikling av norskspråklige læremidler og terminologi, vil styrke situasjonen for norsk fagspråk.

Det må dessuten tas hensyn til språklige ferdigheter når det utarbeides læringsmål, på alle plan i undervisningen ved norske universiteter og høgskoler.⁴ I NIFU-rapporten *Å snakke fag på et språk andre forstår* foreslås det å benytte det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket for livslang læring og der sette spesifikke mål for språkkompetanse, inkl. fagspråkkompetanse. Målene bør inngå som en del av læringsutbyttet og oppnådd kompetanse. Det nasjonale

⁴ Ljosland, Ragnhild. 2014. «Language planning in practice in the Norwegian higher education sector». I Hultgren, A.K., Frans Gregersen og Jacob Thøgersen (red.): *English in Nordic Universities: Ideologies and practices*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, s. 53–82.

rammeverket inneholder i dag lite eller ingen ting om krav til kompetanse i språk og sier lite om den betydningen språket har for læringsutbyttet. Det samme gjelder for de fleste av institusjonenes læringsutbyttebeskrivelser.